

Fåglar och fjärilar.

Av

Einar Wahlgren.

Frågan om fåglarnas jakt på fjärilar, särskilt dagfjärilar, i imagostadiet har länge varit livligt debatterad. Dess slutgiltiga besvarande är nämligen av betydelse icke blott för kännedom om själva sakförhållandet utan framför allt för värdesättandet av färgens och teckningens betydelse för fjärilarna såsom skydds- eller varningsmedel, inbegripet skyddande förklädnad.

Att även hos oss många dagfjärilars färger synas vara ägnade att dölja fjäriln för spejande blickar, är varje fjärilsamlare bekant. Har man t. ex. följt *Colias palæno's* snabba flykt över en norrländsk myr för att ge akt på var den slår ner, är det dock ofta rent omöjligt att i den gröna vegetationen upptäcka den sittande fjäriln, förrän den åter breder ut vingarna till flykt. Vandrar man en julidag över Ölands av lavar gråspräckliga alvarstäpp, ser man överallt för sina fötter *Satyrus semele* kasta sig upp i flykt från platser, där man förut ej anat, att den suttit. Och hur plötsligt kan icke *Callophrys rubi* göra sig osynlig bland björkbuskarnas löverk i ett skogsbyn!

Skola i dessa och liknande fall färgen och teckningen verkligen vara av livsviktig betydelse för dagfjärilarterna, är det oundgängligt att tänka sig fåglarna såsom deras huvudfiender.

Att de i skymningen och på natten flygande fjärilarna flitigt jagas av fladdermöss och fåglar, framför allt av den glupska nattskärnan, är allmänt erkänt, men om dagfjärilarna gå meningarna starkt isär. Särskilt från håll, där selektions-

läran betraktas med misstro, framhålles, hur oerhört sällan man ser en fågel jaga eller fånga en dagfjäril. Även en forskare som SPULER, som erkänner fjärilfärgernas betydelse såsom skyddsmedel, och för vilken selektionen är en viktig artbildande faktor, skriver i »Die Schmetterlinge Europas» pag. LXXV: »Die Tagfalter leiden wenig unter der Verfolgung durch die Vögel, sie werden gelegentlich gefangen, aber dass die Vögel systematisch auf die Falterjagd gehen, kommt kaum vor». Också från tropikerna äro omdömena starkt divergerande. KERSHAW, som skrivit en särskild uppsats om »Butterfly-destroyers in Southern China (Trans. Ent. Soc. London 1905), har därstädes under fem år endast iakttagit fyra fåglar vid pass ett dussin gånger attackera fjärilar men endast vid två eller tre tillfällen sett anfallet lyckas. DOFLEIN däremot säger i sin »Ostasienfart» (enl. referat i Zeitsch. wiss. Insektenbiologie, 1913), att han efter sina erfarenheter i Ceylons djungler icke kan fatta, hur naturforskare, som tillbringat år och årtionden i tropikerna, kunna förneka, att fjärilar ofta förföljas av fåglar.

MARSHALL har i »Birds as a Factor in the Production of Mimetic Resemblances among Butterflies» (Trans. Ent. Soc. London 1909) sammanfört samtliga honom ur litteraturen eller genom enskilda meddelanden kända fall av fåglars dagfjäriljakter, och det intryck man onekligen får av denna sammanställning, som av den palearktiska faunan upptager 33 jagande fåglar och 34 fångade eller åtminstone jagade dagfjärilar, är å ena sidan, att åtskilliga fåglars fjärilsjakt drives såsom verkligt näringsfång och i rätt stor skala, men att å andra sidan alltför många av uppgifterna vila på alldeles tillfälliga iakttagelser, som därför lätt kunna förmodas härröra från undantagsfall.

Orsakerna härtill äro flera. Först och främst ha veterligt inga speciellt på ämnet inriktade systematiska undersökningar företagits; och tillfälliga iakttagelser väcka lätt den föreställningen, att också den iakttagna händelsen varit rent tillfällig. Vidare äro sådana undersökningar icke så lätta att göra. Man kunde vilja invända, att den enklaste och säkraste metoden att få klarhet i frågan vore att undersöka fåglarnas maginnehåll; tyvärr är emellertid denna metod, så lämplig den kan

vara t. ex. ifråga om skalbaggar, i detta fall otillfredsställande, enär fåglarna oftast ha för vana att slita vingarna av fjärilarna, innan de förtära dem, något som oftast omöjliggör deras identifiering i maginnehållet. Man är således hänvisad till direkta iakttagelser av de särskilda fångstillfällena, iakttagelser, som fordra en ornitologs kännedom om fåglarnas vanor jämte stort tålamod och god tid.

Intet av dessa tre ting har stått författaren av dessa rader till buds. Inga särskilda undersökningar ha heller företagits. Men då jag sistförflutna sommar under vistelse i Borgholm en dag råkade få se en grå flugsnappare fånga en dagfjäril, fästes min uppmärksamhet på saken, och jag företog mig att anteckna de fall, som jag under mina promenader då och då fick ögon på. Ehuru således dessa fall äro mera tillfälligtvis iakttagna, synas de mig dock i sitt sammanhang vara av ett visst värde och — i avvaktan på mera systematiska undersökningar från kompetent håll — förtjäna att offentliggöras.

1) Den 6 juli sågs en *Muscicapa ficedula* L. (grå flugsnappare) i planteringen framför kyrkan i flykten fånga en *Epinephele jurtina* L. Fågeln flög till marken med sitt byte, aflägsnade dess vingar och flög med detsamma till ungarna i boet, som — i förbigående sagt — var placerat i en i kyrkans förstuga på väggen hängande handlykta.

2) Den 7 juli. På samma plats jagade en av flugsnapparna en *Epinephele*. Efter tre misslyckade anfall, mellan vilka fågeln tog mark och därpå ögonblickligen flög upp igen, lyckades den fånga fjäriln, som flög c:a $\frac{1}{3}$ m. över marken. Fjäriln behandlades på samma sätt som i föregående fall.

3) Den 8 juli. En av flugsnapparna sågs på samma plats med en nyss fångad *Epinephele* i näbbet.

4) Den 9 juli. En flugsnappare sågs på samma plats fånga en *Epinephele* i flykten. Behandling som i fall 1.

5—7) Vid ytterligare trenne icke närmare daterade tillfällen sågos flugsnappare på samma ställe fånga *Epinephele jurtina*.

8) Den 19 juli. En flugsnappare sågs i ett träd i Societetsparken med en fladdrande dagfjäril i näbbet; sannolikt var det den i parken då mycket allmänna *Satyrus semele* L.

9) Samma dag sågs vid stranden en ung *Motacilla alba* L. jaga en *Satyrus semele*. Fjäriln flög snabbt undan ett stycke och slog sig ned på strandgruset. Ärlan förnyade så en 4 à 5 gånger sitt anfall med samma resultat; därpå uppgav hon försöket.

10) Den 24 juli vid $\frac{1}{2}$ 9-tiden på f. m. sågs i en trädgård en *Fringilla coelebs* L. flyga upp i ett träd med en ännu fladdrande *Satyrus semele* i näbbet.

11) Samma dag, en halvtimme senare, sågs i planteringen vid kyrkan en *Motacilla alba* på marken plocka vingarna av en levande *Satyrus semele*.

12) Samma dag vid 4-tiden såg min fru en *Fringilla coelebs* på marken i förut nämnda trädgård med en *Satyrus* i näbbet.

13) Den 25 juli kl. 9 f. m. såg min fru i samma trädgård en *Parus major* L. på en trädgren med en fladdrande *Satyrus* i näbbet.

14) Kort därpå sågo vi på samma plats en *Fringilla coelebs* på marken med en fladdrande fjäril, troligen *Satyrus*.

15) Kort därpå sågs en bofink snappa till sig en på en husvägg sittande ljus mätare, möjligen *Cidaria bilineata*.

16) Samma dag vid $\frac{1}{2}$ 11-tiden sågs på samma ställe en bofink göra ett misslyckat försök att fånga en på marken sittande *Satyrus*; ett nytt försök med ett annat exemplar misslyckades även; ett tredje försök med en ny fjäril lyckades. Fjäriln gafs åt en i ett träd sittande unge.

17) Kort därpå syntes bofinken på marken med en fångad levande noktuid, som befanns vara *Rhyacia subsequa*.

18) Den 26 juli på morgonen sågs på samma ställe en bofink på marken avplocka vingarna av en *Satyrus semele*.

Som synes, äro inga av de anförda fallen antecknade från entomologiska exkursioner i alvar- och skogsmarkerna, enär min uppmärksamhet där upptagits av annat, utan de äro (utom fall 9) i förbigående iakttagna i några av stadens planteringar, som under de dagliga promenaderna passerades.

Samtliga fall utom två (15 och 17) referera sig till blott två dagfjärilar, båda tillhörande satyrinernas underfamilj, *Epinephele jurtina* (7 fall) och *Satyrus semele* (9 fall). Detta beror helt enkelt därpå, att dessa fjärilar voro de vid olika tider

allmännaste. I det grå flugsnapparparets jaktrevir, torget framför kyrkan, flögo i början av juli utom talrika *Epinephele*-individ endast några enstaka *Pieris napi*; och när *Satyrus semele* något senare började flyga, blev den Borgholms-traktens, framför allt stadens ojämförligt allmännaste art. I själva verket var staden formligt översvämmad av *Satyrus*, vart man gick, svärmade det av fjärilar, på varenda trädstam sutto och kröpo de med sina egendomliga hoppande rörelser, på trädgårdsstaket och husväggar funnos de, överallt såväl i gräsmattorna som på gatorna och vid stenar på vägarna virvlade de upp som torra löv för ens fötter, de slogo sig ned på ens kläder, på tidningen man läste i, på ens händer; på väddklintens och kardborrarnas blomkorgar hängde de klungvis; på en enda almstam vid hamnen räknade jag vid ett tillfälle till inemot 50 fjärilar. Det är klart, att de fjärljagande fåglarna främst skulle hämta sitt byte ur dessa myllrande massor. Som synes, höllo också samtliga de fyra antecknade fågelarterna till godo med *Satyrus*.

Säkerligen gjorde väl denna massförekomst sitt till, att fjärlarna i så hög grad gouterades av fåglarna, ty en insektätande fågel, som ej specialiserat sig på ett visst byte, jagar naturligtvis med förkärlek det lättast tillgängliga villebrådet, för den händelse detta i övrigt passar honom. Men de upprepade fallen, det ihärdiga förföljandet (fall 2, 9 och 16) och den färdighet, varmed så väl flugsnapparen som bofinken »plockade» sitt byte, innan de buro det till ungarna, tyda absolut icke på oerfarenhet, utan på att dessa fåglar verkligen »gå på fjärljakt», ehuru de naturligtvis därvid ej försmå annat byte. Och flugsnapparna använde också en jaktmetod, som något avviker från deras sedvanliga. I vanliga fall jagar ju inte grå flugsnapparen från marken utan från någon mera fritt sittande trädgren, en stängsel- eller telegraftråd e. d. Så gjorde också det ifrågavarande paret; dess vanliga plats var på en telefontråd utanför kyrkan, varifrån de gjorde sina sedvanliga korta fångstkast efter någon i närheten flygande insekt, för varje gång återkommande till samma ställe. En rent tillfällig avvikelse från denna metod kan icke fångsten från marken av den lågtflygande *Epinephele* och de upprepade attackerna på denna (t. ex. fall 2) vara.

Att den grå flugsnapparens jakt på *Epinephele* icke är en tillfällighet, framgår också av MARSHALLS anteckningar, där fyra dylika fall anföras. Övriga fåglar, som iakttagits jaga och fånga denna art, äro gråsparv, sävsångare och ladusvala. *Satyrus semele* uppgives i MARSHALLS rapporter endast jagad av tornfalk.

Några bidrag till uppskattning av effektiviteten av fjärilarnas skyddsmedel mot fåglarna lämna mina fätaliga iakttagelser knappast. Den grå flugsnapparens fångstförsök i fall 2 gav mig dock omedelbart det intrycket, att fjärilns tumlande och oberäknliga flykt gjorde, att den upprepade gånger undgick till och med en så virtuomässigt skicklig flyktjagare som flugsnapparen. Måhända skulle fjäriln lyckats alldeles undgå sitt öde, om det ej varit så pass tidigt på morgonen, att den knappast ännu efter nattens dvala återfått sina sinnens och vingars fulla bruk. Kanske är det ej alldeles en tillfällighet, att, så vitt jag minns rätt, samtliga flugsnapparefallen likasom några av bofinkfallen äro från morgon- eller tidiga förmiddagsstunder.

Såväl *Epinephele jurtina* som *Satyrus semele* äro utpräglat skyddsfärgade på vingarnas undersida; alldeles särskilt gäller detta om den senare arten. Otroligt är icke, att denna skyddsfärg i fall 9 blev fjärilns räddare. Åtminstone föreföll det, som om ärlan väl skulle sett, var den flygande *Satyrus* slog ned, men som om hon just i nedslaget förlorat den ur sikte, varför själva anfallet blev mycket lamt och fjäriln hann undfly.

Att fåglarnas fjäriljakt drives i avsevärd skala, blir en fjärilsamlare, utom genom direkta iakttagelser vid fångstillfällena, övertygad om genom de ej alltför sällsynta fynden av dagfjärilar med sönderrivna vingar, särskilt de fall, då båda sidornas vingar visa kongruenta utskärningar, tydligtvis förorsakade av ett näbbhugg i de hopslagna vingarna. Ett annat bevis lämna de ej ovanliga fallen, då trasiga och avbrutna men i övrigt färska fjärilvingar träffas liggande i skog och mark. Bland annat erinrar jag mig en morgon sommaren 1912 i Karlevi på Öland, då jag på en betesmark fann flera kvadratmeter översållade av *Hepialus humuli*-hanarnas silvervita vingar. I detta fall har jag dock mina misstankar riktade

åt annat håll, nämligen på en katta med sin unge, som jag i en bredvidliggande trädgård varje kväll såg med fenomenal skicklighet i höga och säkra hopp ivrigt och uthålligt jaga flygande *Amphimallus solstitialis*. De över en och samma fläck enformigt dansande *Hepialus*-hanarna utgjorde säkerligen ett ännu mera lättfånget byte.

Och när allt kommer omkring, är det nog inte endast av fåglar eller fladdermöss, som fjärilar i imagostadiet jagas. ECKSTEIN (Die Schmetterlinge Deutschlands, Stuttgart 1913) nämner åtskilliga däggdjur, bl. a. igelkottar och näbbmöss, råttor och rävar, såsom fiender till sovande fjärilar. Från andra håll (bl. a. WEISMANN) anses ödlor, grodor och paddor såsom de vilande dagfjärilarnas farligaste fiender. Spindlar omnämnas också. De senares fångstmetoder kunna dock icke vara av någon vikt för frambringande av protektiv färgteckning; och däggjurens, kräldjurens och groddjurens fjäriljakt torde väl knappast heller kunna vara av en betydelse jämförlig med fåglarnas. Möjligen skulle man i fråga om småfjärilarna dessutom kunna tänka på rovinsekternas betydelse. Så t. ex. var jag i somras i talrika fall vittne till *Empis livida*'s framgångsrika jakt på ekvecklarne, som i stora massor flögo i ekskogen vid Borgholm.